

SYLLABUS (I ciklus studija)

Odsjek	ARHEOLOGIJU				
Naziv kolegija/ nastavnog predmeta	Epigrafika				
Šifra/kod	FIL ARH 433 (JEDNOPREDMETNI I DVOPREDMETNI STUDIJ)	Status (obavezni ili izborni)	Obavezni	ECTS	6 ETCS 3ECTS
Ciklus studija	DRUGI	Semestar	DRUGI	NPP 2019/2020 Studijska godina 2025/2026. 2026/2027. 2027/2028.	
Preduvjet za upis kolegija/nastavnog predmeta	NEMA				
Jezik izvođenja nastave	BOSANSKI JEZIK				
Nastavnik/ca	Ime i prezime	Prof.dr. Amra Šaćić Beća			
	Kontakt podaci	Kabinet: 134 E-mail: amra.sacic@ff.unsa.ba Telefon: + 387 33 253 157	Termin konsultacija	Prema rasporedu konsultacija.	
Saradnik/ca	Ime i prezime	Ass. Dina Vajzović-Balihodžić, MA			
	Kontakt podaci	Kabinet: 137 E-mail: dina.vajzovic@ff.unsa.ba Telefon: + 387 33 253 251	Termin konsultacija	Prema rasporedu konsultacija.	
Sedmični broj kontakt sati (JEDNOPREDMETNI STUDIJ)	predavanja __2__ ; seminar _____ ; vježbe __1__				
Sedmični broj kontakt sati (DVOPREDMETNI STUDIJ)	predavanja __2__ ; seminar _____ ; vježbe __1__				
Kratak opis kolegija/ nastavnog predmeta	Predmet je usmjeren na sticanje osnovnih znanja iz oblasti latinske epigrafije, s posebnim naglaskom na epigrafski materijal otkriven na prostoru Bosne i Hercegovine. Nastava se temelji na čitanju i analizi epigrafskih natpisa, pri čemu se studenti uvode u metodologiju epigrafskih istraživanja. Posebna pažnja posvetit će se abrevijacijama, siglama, ligaturama i drugim karakteristikama epigrafskih tekstova, kao i pitanjima rimske, keltske i autohtone ilirsko-panonske onomastike. U okviru praktičnog dijela nastave planirana je posjeta relevantnim muzejskim institucijama (Zemaljskom muzeju BiH ili Muzeju Sarajeva), čija će realizacija zavisiti od važećih epidemioloških okolnosti.				
Cilj kolegija/	Cilj kolegija je upoznati studente s osnovama epigrafije, što je za buduće arheologe od				

nastavnog predmeta	posebne važnosti jer će se tokom svoje profesionalne karijere neminovno susretati s arheološkim materijalom koji je kontekstualno povezan s epigrafskim spomenicima. Jedan od ključnih ciljeva jeste da studenti steknu sposobnost razlikovanja različitih tipova epigrafskih spomenika, njihove datacije te određivanja konteksta njihova nastanka.
SDG (cilj održivog razvoja)	Kolegij doprinosi očuvanju i promoviranju kulturne baštine (SDG 4 – Kvalitetno obrazovanje; SDG 11 – Održivi gradovi i zajednice) kroz obrazovanje studenata o epigrafskim spomenicima Bosne i Hercegovine, razvijajući njihove sposobnosti da dokumentuju, analiziraju i zaštite arheološke nalaze. Time se podržava održivo korištenje kulturnih resursa i jačanje svijesti o kulturnom identitetu i lokalnoj zajednici.
Ishodi učenja	- Poznavati osnovne metodološke parametre latinske epigrafije i primjenjivati ih u analizi natpisa. - Razumjeti latinski onomastički sistem i moći ga primijeniti pri interpretaciji epigrafskih tekstova. - Poznavati i koristiti kritički aparat u epigrafskim istraživanjima. - Prezentirati usvojena metodološka znanja kroz praktične vježbe i analize konkretnih epigrafskih spomenika. - Razviti motivaciju za izučavanje najstarijih tragova pismenosti na području Bosne i Hercegovine. - Promovisati očuvanje kulturne baštine kroz dokumentiranje, interpretaciju i zaštitu epigrafskih spomenika, uz osviještenost o lokalnom identitetu i principima održivog razvoja (SDG 1)

Sadržaj kolegija/nastavnog predmeta	
Sedmica	Nastavna jedinica
Datum	
1.	Upoznavanje studenata sa predmetom, obaveznom literaturom i metodologijom rada. Pregled nastanka i razvitka pisma. Definisanje pojma epigrafija.
2.	Osnovni onomastički elementi koji se pojavljuju na epigrafskim spomenicima (<i>praenomen, nomen, cognomen, agnomen</i>). Imenski obrazac žena. Patronimik ili filijacija. Širenje carskih nomena u Iliriku. Ilirska, panonska i keltska imena na tlu današnje BiH. Povezanost onomastike i procesa romanizacije.
3.	Znakovi uobičajeni u filološkoj kratici antičkih tekstova (objašnjene abrevacije, sigle, ligature i druge odlike karakteristične za epigrafiju) Transkripcija. <i>Dominatio memoriae</i> na epigrafskim spomenicima
4.	Vrste natpisa: javni natpisi (<i>tituli publici</i>), privatni natpisi (<i>tituli privati</i>), pravni natpisi (<i>acta</i>) i natpisi na upotrebnim predmetima (<i>instrumentum</i>)
5.	Nadgrobnici natpisi (stele, cipusi, urne). Vizuelizacija spomenika. Početna formula (DIS MANIBUS; DIS MANIBUS SACRUM). Kratice na kraju nadgrobnog natpisa. Nadgrobnici spomenici na tlu današnje BiH.
6.	<i>Carmena epigraphica</i> – umjetničko izražavanje na epigrafskim spomenicima. Najstariji tragovi književnosti na prostoru Zapadnog Balkana.
7.	

	Posvetni (votivni) spomenici. Obrasci zavjetnih natpisa. Standardne kratice za imena i attribute božanstava. Autohtona, rimska i istočnjačka božanstva na natpisima pronađenim u BiH. <i>Interpretatio Romana. Tabellae defixionum.</i>
8.	Polusemestralna provjera znanja studenata
9.	Počasni natpisi. <i>Cursus honorum</i> . Carska titulatura. Vrste počasnih natpisa. Analiza tekstova uklesanih na počasnim natpisima. Natpisi na građevinama.
10.	Vojne diplome. Datacija. Konteksti nalaza. Autohtoni narodi u auksilijarnim jedinicama i vojne diplome. Pravni karakter vojne diplome. Struktura vojne diplome.
11.	Cestovni natpisi – miljokazi (<i>miliaria</i>). Vrste miljokaza (klasični i počasni). Karakteristike carskih miljokaza. Miljokazi u rimskim provincijama Dalmaciji i Panoniji.
12.	Natpisi na upotrebnim predmetima (<i>instrumentum</i>). Žigovi radionica. Kalupi. Skraćenice. Imena vojnih jedinica na rimskoj opeci.
13.	Karakteristike vojnih natpisa (<i>miles, euques, centurio, tribunus militum, vetranus</i>).
14.	Karakteristike vojnih natpisa (<i>miles, euques, centurio, tribunus militum, vetranus</i>). Natpisi legija i kohorti na tlu današnje BiH. Onomastičke karakteristike na vojnim natpisima rimske provincije Dalmacije.
15.	(Upoznavanje studenata s metodama digitalne dokumentacije i arhiviranja epigrafskih natpisa; primjena digitalnih alata za snimanje, obradu i vizualizaciju natpisa, uključujući 3D skeniranje i fotogrametriju; korištenje baza podataka i digitalnih arhiva za pohranu, analizu i interpretaciju epigrafskog materijala; evaluacija prednosti i ograničenja digitalizacije u očuvanju i pristupu kulturnoj baštini; razvoj kompetencija studenata za primjenu digitalnih metoda u arheološkim i epigrafskim istraživanjima, uz osviještenost o održivom korištenju kulturnih resursa)
16.	Priprema za ispit (u ovoj sedmici nema nastave)
17.	Završni ispit za studente I. i II. ciklusa po Bolonjskom procesu
18.	

Način izvođenja nastave (oblici i metode)	- Analitička metoda – analiza tekstova uklesanih na epigrafskim spomenicima. - Heuristička metoda – poticanje studenata da kroz međusobnu diskusiju ili razgovor s nastavnikom dođu do vlastitih zaključaka. - Kvalitativna i kvantitativna metoda – primjena u kontekstu epigrafskih istraživanja. - Digitalna i vizualna metoda – primjena digitalnih alata, 3D skeniranja, fotogrametrije i vizualizacije za dokumentaciju i analizu natpisa. - Hronološka metoda – određivanje datacije natpisa pomoću paleografskih, jezičkih i kontekstualnih pokazatelja.																																				
Obaveze studenata i elementi praćenja rada studenata u toku semestra (struktura izvođenja konačne ocjene i bodovanje)	Praćenje rada studenta se vrši dodjeljivanjem bodova za svaki oblik aktivnosti i provjere znanja u toku semestra, kao i na završnom ispitu nakon završetka semestra prema sljedećim elementima praćenja: <table><tr><th>R. br.</th><th>Elementi praćenja</th><th>Broj bodova</th><th>Učešće u ocjeni (%)</th></tr><tr><td>1.</td><td>Prisustvo na nastavi</td><td>10</td><td>10%</td></tr><tr><td>2.</td><td>Aktivnost na nastavi</td><td>10</td><td>10%</td></tr><tr><td>3.</td><td>Esej /seminar</td><td>10</td><td>10%</td></tr><tr><td>4.</td><td>Polusemestralna provjera znanja</td><td>25</td><td>25%</td></tr><tr><td>5.</td><td>Završni ispit</td><td>45</td><td>45 %</td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td colspan="3">Ukupno: <u>100</u> bodova</td><td>100%</td></tr></table> Predviđene bodove za svaki od elemenata praćenja studenti postižu na sljedeći način: • obavezno prisustvo studenata sa redovnim statusom studiranja uz maksimalno tri odsustva po semestru. • aktivno učešće u nastavnom procesu (interaktivna nastava između predavača i studenata kojom se usvajaju nove vještine i kompetencije te produbljuju prethodna znanja) - evaluacija i praćenja rada studenta tokom semestra • seminarski rad / esej koji predstavlja slobodan izbor studenta unutar ponuđenih tema iz oblasti epigrafije • parcijalna provjera znanja polovinom semestra. Test će biti koncipiran tako da obuhvati gradivo koje će biti izloženo u prvih sedam sedmica nastave • završna provjera znanja koja obuhvata gradivo iz druge polovine semestra	R. br.	Elementi praćenja	Broj bodova	Učešće u ocjeni (%)	1.	Prisustvo na nastavi	10	10%	2.	Aktivnost na nastavi	10	10%	3.	Esej /seminar	10	10%	4.	Polusemestralna provjera znanja	25	25%	5.	Završni ispit	45	45 %									Ukupno: <u>100</u> bodova			100%
R. br.	Elementi praćenja	Broj bodova	Učešće u ocjeni (%)																																		
1.	Prisustvo na nastavi	10	10%																																		
2.	Aktivnost na nastavi	10	10%																																		
3.	Esej /seminar	10	10%																																		
4.	Polusemestralna provjera znanja	25	25%																																		
5.	Završni ispit	45	45 %																																		
Ukupno: <u>100</u> bodova			100%																																		
Skala ocjenjivanja	Konačan uspjeh studenata nakon svih predviđenih oblika provjere znanja, vrednuje se i ocjenjuje sistemom ocjenjivanja kako slijedi:																																				

	a) 10 (A) - izuzetan uspjeh bez grešaka ili sa neznatnim greškama, nosi 95-100 bodova; b) 9 (B) - iznad prosjeka, sa ponekom greškom, nosi 85-94 boda; c) 8 (C) - prosječan, sa primjetnim greškama, nosi 75-84 boda; d) 7 (D) - općenito dobar, ali sa značajnim nedostacima, nosi 65-74 boda; e) 6 (E) - zadovoljava minimalne uslove, nosi 55-64 boda; f) 5 (F, FX) - ne zadovoljava minimalne uslove, manje od 55 bodova.
Literatura	Obavezna literatura: • BLOCH, Raymond. 1971. <i>Latinska epigrafika</i>. Beograd. • COOLEY, Alison E. 2012. <i>The Cambridge Manual of Latin Epigraphy</i>. Cambridge University Press. • KEPPIE, Lawrence. 1991. <i>Understanding Roman Inscriptions</i>. Baltimore. • MATIJAŠIĆ, Robert. 2002. <i>Uvod u latinsku epigrafiju</i>. Pula. • MESIHOVIĆ, Salmedin. 2011. <i>Antiqvi Homines Bosnae</i>. Sarajevo. • PAŠKVALIN, Veljko. 2012. <i>Antički sepulkrani spomenici s područja Bosne i Hercegovine</i>. ANUBiH, Djela K. LXXXIII, Centar za balkanološka ispitivanja K. 9, Sarajevo. • <i>The Oxford Handbook of Roman Epigraphy</i> (ed. Ch. Bruun & J. Edmondson). 2014. Oxford.
	Dodatna literatura • ALFÖLDY, Géza. 1969. <i>Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia</i>, BzN, N.F. Beiheft 4, Heidelberg. • BOJANOVSKI, Ivo. 1982. <i>Antičko rudarstvo u unutrašnjosti provincije Dalmacije u svjetlu epigrafskih i numizmatičkih izvora</i>, ARR JAZU VIII–IX, 89–120, Zagreb. • DUŠANIĆ, Slobodan. 2010. <i>Selected Essays in Roman History and Epigraphy</i>. Beograd. • IMAMOVIĆ, Enver. 1977. <i>Antički kultni i votivni spomenici na području BiH</i>. Sarajevo. • KATIČIĆ, Radoslav. 1976. <i>Ancient Languages of the Balkans</i>. Paris. • LÓRINCZ, Barnabás. 2005. <i>Onomasticon Provinciarum Europae Latinarum</i>. Budapest. • LOZIĆ, Edisa. 2021. <i>Funerary Monuments in the Interior of the Roman Province of Dalmatia</i>. Ljubljana. • MIGOTTI, Branka / ŠASEL KOS, Marjeta / RADMAN LIVAJA, Ivan. 2018. <i>Roman Funerary Monuments of South-Western Croatia in their Material, Social and Religious Context</i>. Oxford. • MIŠKIV, Jesenka. 1997/1998. <i>Rimska vojnička diploma iz Slavenskog Broda</i>, VAMZ, Vol. 30–31, 83–101, Zagreb. • MÓCSY, András. 1983. <i>Nomenclator Provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpine cum indice inverso</i>, Dissertationes Pannonicae, Budapest. • MESIHOVIĆ, Salmedin / ŠAČIĆ BEĆA, Amra. 2015. <i>Historija Ilira</i> (poglavlje: Latinska epigrafija kao izvor za historiju Ilira). Sarajevo. • RENDIĆ-MIOČEVIĆ, Duje. 1989. <i>Illyrica (o problemu ilirske onomastičke formule u rimsko doba)</i>, u: <i>Iliri i antički svijet (ilirološke studije)</i>, 675–690, Split.

	• ŠAČIĆ BEĆA, Amra. 2020. <i>Ancient Epigraphic Inscriptions as a Source for Research of the Oldest Past of Bosnia and Herzegovina: Text Reconstruction and Analysis of Four Previously Unpublished Epigraphic Monuments</i>, Journal of the Faculty of Philosophy in Sarajevo (History, History of Art, Archeology), 25–43, Sarajevo. • ŠAČIĆ BEĆA, Amra. 2020. <i>Klesarske greške na antičkim epigrafskim spomenicima sarajevske regije</i>, Godišnjak Udruženja BATHINVS „Acta Illyrica“, 223–238, Sarajevo. • ŠAČIĆ BEĆA, Amra. 2020. <i>Digitalizacija baštine na primjeru rimskih provincijalnih epigrafskih spomenika</i>, Limes Plus: Journal of Social Sciences and Humanities, 33–56. • ŠKEGRO, Ante. 1997. <i>Inscriptiones Latinae et Graecae Bosniae et Hercegovinae</i>, Opuscula Archaeologica, Vol. 21, 85–116, Zagreb. • ŠKEGRO, Ante. 2003. <i>Rimski spomenici iz Bosne i Hercegovine</i>, VAMZ, Vol. 36, 135–164, Zagreb. • <i>Corpus Inscriptionum Latinarum III</i> (ed. Th. Mommsen). Berlin 1873; Supplementa 1889–1902. • <i>Corpus Inscriptionum et Monumentorum Religionis Mithriacae</i> (ed. M.J. Vermaseren), 2 Bd., Den Haag 1956–1960. • <i>Carmina Latina Epigraphica</i> (ed. F. Bücheler), Leipzig 1895–1897. • <i>Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMXL e MCMLX repertae et editae sunt</i> (ed. A. et J. Šašel), Situla 5, Ljubljana 1963 (št. 1–451). • <i>Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX e MCMLXX repertae et editae sunt</i> (ed. A. et J. Šašel), Situla 19, Ljubljana 1978 (št. 452–1222). • <i>Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt</i> (ed. A. et J. Šašel), Situla 25, Ljubljana 1986 (št. 1223–3128). • <i>Inscriptions de la Mésie supérieure</i>, vol. 1 (ed. M. Mirković & S. Dušanić), Beograd 1976. • <i>Inscriptions de la Mésie supérieure</i>, vol. 2 (ed. M. Mirković), Beograd 1986. • <i>Inscriptions de la Mésie supérieure</i>, vol. 3 (ed. P. Petrović), Beograd 1995.
Napomene	Korištenje umjetne inteligencije ili AI alata za generiranje teksta (npr. ChatGPT, Bard ili slični) u izradi eseja, zadataka ili drugih pisanih radova <u>nije dopušteno</u>. Svi radovi moraju biti rezultat vlastitog rada studenata, uz pravilno navođenje izvora. Kršenje ovog pravila smatra se oblikom akademskog nepoštenja i bit će tretirano kao plagijat.

A. Šašel Beća